

บทความวิชาการ (Academic article)

ศึกษาวัฒนธรรมตามแนวทางวัฒนธรรมศึกษา Studying Culture through Cultural Studies

พัฒน์ วัฒนสินธุ์^{1*}Pat Watanasin^{1*}

วันที่รับบทความ (Received) วันที่ได้รับบทความฉบับแก้ไข (Revised) วันที่ตอบรับบทความ (Accepted)
2 พฤษภาคม 2568 26 มิถุนายน 2568 30 มิถุนายน 2568

บทคัดย่อ

วัฒนธรรมศึกษาเป็นสหสาขาวิชาที่ศึกษากระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง การรักษา การมีลักษณะร่วมกัน และการผลิตซ้ำของวัฒนธรรม นอกจากนั้นยังทำการศึกษาผลกระทบของระบบอำนาจในสังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอัตลักษณ์ทางสังคม ในการศึกษาตามแนวทางวัฒนธรรมศึกษานั้น จะมีการวิเคราะห์ตัวบทในทุกบริบทที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง อาจสรุปได้ว่าวัฒนธรรมศึกษาถือเป็นสหวิชาที่พิจารณาวัฒนธรรมในทุกแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คน และมองว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่หยุดนิ่ง โดยมีจุดสนใจในกระบวนการถูกกดขี่และการต่อต้านที่เกิดขึ้นในสังคม ดังคำที่ว่า เป็นเรื่องการเมืองในเรื่องวัฒนธรรม

คำสำคัญ : วัฒนธรรม, วัฒนธรรมศึกษา, อำนาจ

Abstract

This academic article explores cultural studies as an interdisciplinary field that focuses on the processes of creating, maintaining, sharing, and reproducing culture in society. It emphasizes the analysis of social, economic, and political contexts in relation to various forms of cultural texts. Cultural studies also places particular attention on the influence of unequal power structures in society, especially concerning issues of social identities such as class, gender, race, and ethnicity. From this perspective, culture is not viewed as static, but as a dynamic and continually changing process. It is understood as a space of negotiation, domination, and

¹คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

¹Faculty of Humanities, Naresuan University

*Corresponding author email: patwatanasin@gmail.com

resistance, reflecting the political processes of everyday life. As often stated, “culture is politics by other means.” In summary, cultural studies does not only aim to understand culture as a human product but also focuses on analyzing the power relations embedded within culture, with the goal of uncovering and questioning the structures that produce inequality in society.

Keywords : Cultural, Cultural Studies, Power

บทนำ

วัฒนธรรมศึกษา (cultural studies) เป็นแนวทางหนึ่งในการศึกษาสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา สืบทอดมาจาก ทฤษฎีวิพากษ์และได้พัฒนาให้กว้างขวางออกไป โดยนำเอาทฤษฎีทั้งทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มา ผสมผสาน ทำให้เกิดแนวทางในการเข้าสู่ปัญหาในแบบที่เป็นสหวิทยาการ เพื่อให้เกิดพลังในการอธิบาย ปรากฏการณ์ทางสังคมให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด (กาญจนา แก้วเทพ, สมสุข หินวิมาน และ กัจจร หลุยยะพงศ์, 2560) อีกประเด็นหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นจุดเด่นของแนวคิดนี้ คือ ได้ขยายประเด็นจากเรื่องความขัดแย้ง ทางชนชั้นจากมิติทางเศรษฐกิจ มายังมิติทางด้านอื่น ๆ เช่น เพศสภาพ อายุชาติพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนา อาจถือ ว่า เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างเป็นองค์รวมและเมื่อทำการศึกษาแล้วก็มีการตัดสินคุณค่า และนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แนวทางการศึกษานี้สนใจมิติเชิงอำนาจใน การครอบงำมนุษย์ และในเวลาเดียวกันในช่วงหลังก็เริ่มพัฒนาเพิ่มเติมว่า มนุษย์ก็มีอำนาจในการต่อสู้ต่อรองได้ เช่นเดียวกัน (กัจจร หลุยยะพงศ์, 2562)

สมสุข หินวิมาน (2559) ได้สรุปลักษณะสำคัญของสำนักวัฒนธรรมศึกษาว่า นักวัฒนธรรมศึกษา ปฏิเสธความคิดที่เชื่อว่าประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความจริงของมนุษย์มีลักษณะที่หยุดนิ่งหรือเป็นหนึ่งเดียว ตรงกันข้ามปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมจะมีทั้งลักษณะทั้งที่ย้อนแย้ง หรือปรากฏให้เห็นความขัดแย้งที่ไม่ น่าจะเกิดขึ้นด้วยกัน แต่ดำรงอยู่ด้วยกันแม้แต่ในพื้นที่เดียวกันและลักษณะที่แตกต่างกัน หรือการที่สัญลักษณ์หรือ ความหมายหนึ่ง ๆ ได้แยกแตกตัว และสร้างตัวมันเองไปได้อย่างไม่สิ้นสุด และยังมีลักษณะเป็นความไม่แน่นอนที่ เชื่อว่า สรรพสิ่งล้วนไม่จีรัง และแม้แต่กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางสังคมก็สามารถถูกตั้งคำถามหรือท้าทายได้เช่นกัน

อาจสรุปได้ว่า ทฤษฎีทางวัฒนธรรมศึกษา มีรากฐานมาจากปรัชญาแห่งการตีความ และเป็นการหา ความรู้ที่มองมาจากมุมมองของผู้ที่เสียเปรียบจากระบบที่เป็นอยู่ ตามแนวทางของทฤษฎีวิพากษ์ และปรัชญายุค หลังสมัยใหม่ ที่เน้นการวิพากษ์สัญลักษณ์ซึ่งเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อแสดงอัตลักษณ์ของตนเอง วัฒนธรรมศึกษา จึงถือกำเนิดขึ้นมาจากการต่อต้านสาขาวิชาเดิม ๆ ที่มีข้อจำกัดในการศึกษาชีวิตประจำวันของกลุ่มคนทุกคนใน สังคม นักวัฒนธรรมศึกษาในยุคแรก ไม่ว่าจะเป็น Raymond Williams, Stuart Hall และ Richard Hoggart พยายามที่จะลดช่องว่างระหว่างวัฒนธรรมชั้นสูงและวัฒนธรรมชั้นต่ำ แทนที่จะให้เรื่องวัฒนธรรมเป็นเรื่องของ คนที่ได้ชื่อว่าเป็นกลุ่มชนชั้นสูงในสังคมเท่านั้น พวกเขาทำให้การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมมีความเป็นประชาธิปไตย มากขึ้น โดยทำการตรวจสอบความหลากหลายในการที่คนกลุ่มต่าง ๆ ได้แสดงออกในสิ่งที่แสดงความเป็นตัวตน

ของตนเอง การสร้างภาพตัวแทนในสื่อต่าง ๆ หรือแม้แต่ทางวัฒนธรรมประชานิยม ซึ่งมีผลต่อโครงสร้างทางอำนาจของพวกเขาในสังคม

ด้วยเหตุนี้ นักวัฒนธรรมศึกษาจึงสนใจการวิเคราะห์วัฒนธรรมด้วยทัศนะเชิงวิพากษ์ และทำการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมร่วมสมัยเป็นหลัก ในระยะแรกแนวทางการศึกษาของกลุ่มนี้ยังคงเน้นเรื่องการครอบงำทางอุดมการณ์ โดยเฉพาะอุดมการณ์ที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของสื่อมวลชน แต่ทว่าในขั้นต่อมาก็เริ่มศึกษาประสบการณ์การใช้สื่อในชีวิตประจำวันของคนกลุ่มต่าง ๆ โดยมีทิศทางการศึกษาว่า จะต้องใช้มุมมองในการศึกษาสองทิศทาง กล่าวคือมองจากมุมมองของการครอบงำว่าได้ใช้กลไก วิธีการ และกลยุทธ์อย่างไร ในการผนวกเอาผู้คนกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาอยู่ภายใต้การครอบงำเดียวกัน ในอีกด้านหนึ่งก็ต้องพิจารณาดูด้วยว่าคนกลุ่มต่าง ๆ เหล่านั้นได้คัดค้าน ต่อต้าน การครอบงำดังกล่าวอย่างไรบ้าง (กาญจนา แก้วเทพ, 2552)

ความเป็นมาของสำนักวัฒนธรรมศึกษา

สำนักวัฒนธรรมศึกษา หรือที่รู้จักกันในชื่อ สำนักเบอร์มิงแฮม ก่อตัวขึ้นมาตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1960 ในประเทศอังกฤษ ทั้งด้วยเหตุผลจากการที่อังกฤษถูกรุกรานทางวัฒนธรรมจากอเมริกา การล่มสลายของศิลปะวัฒนธรรม การเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและการบริโภควัฒนธรรมประชานิยม ทำให้เกิดการปรับตัวของทฤษฎีมาร์กซิสม์ที่หันมาสนใจมิติทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์เพิ่มขึ้น ตลอดจนการเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมมากมายในทวีปยุโรป โดยที่จุดยืนของทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษา จะเลือกสนใจวิเคราะห์การผลิตและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมผ่านสื่อ มากกว่าที่จะดูที่ตัวผลผลิตทางวัฒนธรรม (สมสุข หินวิมาน, 2562)

ความหมายของวัฒนธรรมตามแนวทางวัฒนธรรมศึกษา

เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นคำศัพท์ที่มีการนิยามความหมายกันอย่างหลากหลาย สำนักวัฒนธรรมศึกษาจึงต้องนิยามคำว่า วัฒนธรรม ของตนไว้อย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้ 1) ในแต่ละสังคม มีหลายหลายวัฒนธรรม มิได้มีเพียงวัฒนธรรมเดียว 2) ท่ามกลางวัฒนธรรมที่หลากหลายนี้ บางวัฒนธรรมก็จะมีการส่งเสริมแลกเปลี่ยนสนับสนุนกัน แต่บางวัฒนธรรมก็มีความแตกต่างขัดแย้งกัน ตัวอย่างเช่น ความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมหลักกับวัฒนธรรมย่อย ในท่ามกลางความขัดแย้งนี้ แต่ละวัฒนธรรมจึงต้องต่อสู้ ต่อรอง คัดง้าง ปิดกั้น วิพากษ์ต่อต้าน เพื่อช่วงชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรมของสังคมและพื้นที่ในความคิดจิตใจของผู้คนหรือเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่วัฒนธรรมของตน และ 3) สำหรับคำนิยามของคำว่า วัฒนธรรม นั้น สำนักวัฒนธรรมศึกษา ได้ยกเลิกคำนิยามที่ว่า วัฒนธรรมหมายถึงสิ่งที่ดีที่สุดใน หมายถึง วัฒนธรรมชั้นสูง หรือหมายถึง ศิลปะวัฒนธรรม แต่นิยามว่า วัฒนธรรมหมายถึง วิถีชีวิตประจำวันธรรมดา เป็นชีวิตวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมร่วมสมัย หรือวัฒนธรรมประชานิยม (กาญจนา แก้วเทพ, 2561)

นั่นก็แสดงว่า นักวัฒนธรรมศึกษา ได้นิยามความหมายของคำว่า วัฒนธรรม เสียใหม่ว่า ไม่ใช่งานที่เรียกว่า ศิลปะวัฒนธรรมแบบชนชั้นสูงเท่านั้นที่จะเรียกว่า วัฒนธรรม แต่รวมถึง วัฒนธรรมที่เป็นปกติธรรมดาและดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน ก็ถือว่าควรค่าแก่การศึกษาด้วยเช่นกัน สำหรับนักวัฒนธรรมศึกษา มองวัฒนธรรม

ในความหมายของการต่อสู้เชิงอำนาจ โดยถือว่า วัฒนธรรมเป็นปฏิบัติการทางสังคมทุกอย่างซึ่งก่อตัวมาจากสภาพความเป็นจริงของสังคมแต่ละแห่ง โดยเน้นในสิ่งที่คนในสังคมกำลังปฏิบัติอยู่ ในความหมายนี้วัฒนธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่ตายไปแล้ว (สุชาติ พงศ์กิตติวิบูลย์, 2559)

ยิ่งไปกว่านั้น นักวัฒนธรรมศึกษายังให้คำนิยามวัฒนธรรมในแง่ของ กระบวนการทางวัฒนธรรม โดยมีแนวคิดว่าการสร้างสรรค์วัฒนธรรมจำเป็นต้องมีการผลิตและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อสืบทอด และมองว่าวัฒนธรรมไม่ได้มีนัยยะถึงลักษณะร่วมกันของคนในสังคมที่มีเอกภาพและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมนั้นมิใช่เป็นของคนทั้งชาติ เนื่องจากในแต่ละสังคมล้วนมีกลุ่มคนต่าง ๆ ที่อาจจะมีผลประโยชน์ขัดแย้งกันบางประการและมีวัฒนธรรมย่อยที่แตกต่างกัน และมีการปะทะสังสรรค์กันในรูปแบบต่าง ๆ เช่น แลกเปลี่ยน ครอบงำ หรือกลืนกลาย กันบ้าง ดังนั้น สนามรบทางวัฒนธรรมจึงเป็นสงครามการต่อสู้เพื่อแย่งชิงจัดจบบพื้นที่ทางวัฒนธรรมของกลุ่มต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา (สุชาติ พงศ์กิตติวิบูลย์, 2559) จอห์น โมนาแฮน (2563) ได้สรุปว่า การปฏิเสธความหมายของวัฒนธรรมในฐานะสิ่งที่ผู้คนหรือปัจเจกชนคนหนึ่งมีมาน้อยต่างกัน ได้เปลี่ยนแปลงวิธีการที่โลกหลังสมัยใหม่มองสังคมต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง

วิธีการศึกษาตามแนวทางวัฒนธรรมศึกษา

จากความเป็นสหวิชาของวัฒนธรรมศึกษา สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนผ่านการที่ไม่มีแนวคิดทฤษฎีและวิธีวิทยาที่พัฒนาขึ้นมาเป็นของตนเอง ทว่านักวัฒนธรรมศึกษามักทำงานวิชาการผ่านการใช้แนวคิด วิธีวิธีการของสาขาวิชาอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น จิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ภาษาศาสตร์ วรรณกรรมวิจารณ์ ฯลฯ มาดัดแปลงเป็นเครื่องมือของการศึกษาที่เห็นว่าเหมาะสม สอดคล้องไปกับเป้าหมายการสร้างสรรค์ผลงานและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของตน (วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2560)

นักวัฒนธรรมศึกษา มักเลือกใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ อาทิ แนวทางชาติพันธุ์วรรณา ซึ่งสนใจทั้งมุมมองของคนวงนอกและที่อยู่วงในของวัฒนธรรมที่ศึกษา เช่น นักวิจัย กับ ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย กำจร หลุยยะพงศ์ (2562) ได้กล่าวว่า การศึกษาแนวทางนี้มักจะนิยมการศึกษากลุ่มคนในวัฒนธรรมต่าง ๆ และเพื่อจะเข้าใจกลุ่มคนอย่างละเอียดจำเป็นต้องใช้วิธีเข้าไปศึกษาในวัฒนธรรมหรือพื้นที่จริงตามแนวทางสำนักปรากฏการณ์วิทยา เพราะแนวคิดนี้เชื่อว่าการเข้าร่วมในพื้นที่วัฒนธรรมจริงเสมือนสมาชิกวงในจะทำให้เข้าใจความหมายของวัฒนธรรมในชีวิตประจำวันตลอดจนวิธีคิดจากมุมมองของคนใน หลังจากนั้นจึงนำความรู้ดังกล่าวมาเขียนขึ้นและพัฒนากลายเป็นองค์ความรู้จากฐานราก ยุคติ มุกดาวิจิตร (2564) ได้ยกตัวอย่างการศึกษาด้านชาติพันธุ์วรรณาจากบทความของ Hall เรื่องชาติพันธุ์ศึกษาแบบใหม่เพื่อเตือนคนผิวดำว่า ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของการเสนอภาพตัวแทนความเป็นคนผิวดำนั้น ไม่จำเป็นแต่อย่างใดที่จะต้องเสนอภาพคนดำแบบเดียวเป็นเอกภาพเสมอไป หากแต่ด้วยเงื่อนไขของการเป็นคนผิวดำในแต่ละประเทศ แต่ละชนชั้น และแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกัน คนดำจึงไม่จำเป็นต้องเหมือนกันหมด ที่สำคัญสังคมของคนนอกกลุ่มก็ควรเข้าใจด้วยความเป็นคนดำ หรือความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใดก็ตาม ไม่ได้หยุดนิ่งตายตัวเสมอไป

นอกจากนั้น นักวัฒนธรรมศึกษายังเห็นว่าเพียงการวิเคราะห์ตัวบทเพื่อหาความหมายและรหัสต่าง ๆ อาจไม่เพียงพอ เพราะความหมายมีได้อยู่ที่ตัวบทเท่านั้น หากแต่ยังต้องผ่านการตีความและถอดรหัสโดยผู้รับสารเสียก่อน Hall จึงได้เสนอแบบจำลองการสื่อสารที่ชื่อ การเข้ารหัสและถอดรหัส คือ มีการสร้างความหมาย 2 ขั้นตอนในการสื่อสาร คือ เริ่มจากขั้นตอนแรกความหมายถูกสร้างขึ้นในกระบวนการเข้ารหัสของผู้ส่งสาร และในขั้นตอนที่สองความหมายจะถูกสร้างขึ้นอีกครั้งในกระบวนการถอดรหัสของผู้รับสาร และได้จำแนกประเภทของการอ่านออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) dominant meaning ได้แก่ วิธีการอ่านความหมายที่เป็นไปตามความประสงค์ของผู้ส่งสาร หรือเรียกว่า preferred reading 2) negotiated meaning ได้แก่ ความหมายที่ผู้รับสารเริ่มต่อรองโดยนำกรอบแห่งการตีความอันอื่น ๆ มาใช้ แต่ทว่ายังเป็นกรอบอีกแบบหนึ่งที่มีใช่เป็นการปฏิเสธโดยตรง วิธีการอ่านแบบนี้เรียกว่า alternative reading และ 3) oppositional meaning หมายถึง ความหมายที่ผู้ส่งสารไม่ได้ตั้งใจเข้ารหัส แต่ผู้รับสารได้อ่านระหว่างบรรทัด และได้ตีความในลักษณะที่ตรงกันข้ามกับที่ผู้ส่งสารต้องการ (กาญจนา แก้วเทพ, 2552)

Hall อธิบายเพิ่มเติมว่าในกระบวนการถอดรหัสสารนั้น ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์จะหลุดพ้นจากโครงสร้างอำนาจทั้งหมด เพราะในอีกด้านหนึ่งก็มีการกำหนดความหมายอย่างเข้มงวด ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้ว่าการอ่านความหมายในซีกของผู้รับสารจะสามารถอ่านความหมายได้หลากหลาย แต่โดยส่วนใหญ่มักจะอ่านความหมายตรงตามที่ผู้ส่งสารต้องการ มีเพียงบางส่วนที่อาจปฏิเสธ และบางส่วนที่อาจตีความหมายแบบต่อรอง (กัจจกร หลุยยะพงศ์, 2559) นอกจากนี้แล้ว สมสุข หินวิมาน (2560) ยังระบุว่า ระบบรหัสของผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่จำเป็นต้องเป็นรหัสการสื่อสารชุดเดียวกันและจุดยืนการตีความทั้ง 3 แบบนี้เกิดขึ้นตลอดเวลาในทุกเวทีการสื่อสาร เพียงแต่ว่าสัดส่วนของแต่ละจุดยืนจะมากน้อยเพียงไรเท่านั้น ดังนั้น ในการศึกษาตามแนวทางวัฒนธรรมศึกษาจึงใช้ทั้งการวิเคราะห์ตัวบทและการวิเคราะห์ผู้รับสารที่อ่านตัวบทนั้นมาเปรียบเทียบกับอยู่เสมอ

สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (2560) ได้ยกตัวอย่างการศึกษาวรรณกรรมตามแนวทางวัฒนธรรมศึกษา ซึ่งมุ่งเปิดประเด็นการอ่านเพื่อหาคุณค่าโดยเชื่อมโยงการวิจารณ์วรรณกรรมกับภูมิหลังหรือบริบททางสังคมไม่ว่าจะเป็นบริบทของผู้สร้างหรือบริบทของผู้เสพ โดยพินิจว่าวรรณกรรมถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาในโครงข่ายของอำนาจอย่างไร นำเสนอภาพแทนในมิติต่าง ๆ อย่างไร และภาพแทนดังกล่าวสัมพันธ์กับอุดมการณ์ใดที่ไหลเวียนในสังคมบ้าง การศึกษาวรรณกรรมในแง่นี้จึงเป็นการอ่านที่ลึกกว่าระดับพื้นผิว หากวิเคราะห์ไปถึงการเมืองเรื่องวัฒนธรรม ซึ่งมุ่งเน้นแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมที่ถูกรังสรรค์ขึ้นนั้น ไม่ได้เป็นเพียงแค่ผลงานการสร้างสรรคจากอัจฉริยภาพของศิลปิน หากมีแง่มุมทางการเมืองซ่อนเร้นอยู่ เนื่องจากวัฒนธรรมต่างเกิดขึ้นในสายสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคนหลายกลุ่มและต่างส่งอิทธิพลต่อคนหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการตอกย้ำ ผลิตซ้ำ ค่านิยมที่ไหลเวียนอยู่ซึ่งดำรงไว้ซึ่งอำนาจของคนกลุ่มหนึ่ง หรือเป็นการนำเสนอค่านิยมที่ต่อต้าน ด้านทาน หรือต่อรองค่านิยมที่ไหลเวียนอยู่ก็ได้เช่นกัน

ในประเด็นที่นักวัฒนธรรมศึกษาสนใจที่จะศึกษานั้น สมัชชา นิลปัทม์ (2559) ได้กล่าวว่า นักวัฒนธรรมศึกษาสนใจศึกษาเรื่องวัฒนธรรมที่ยังมีชีวิตอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คนธรรมดา เช่น คนขายของ ทั้งยังให้ความสำคัญกับปัจเจกในฐานะผู้กระทำที่สามารถสร้างความหมายขึ้นรอบตัวเราตามทัศนะแบบนีโอ มาร์ก

ซิสต์ และยังมีองวัฒนธรรมในฐานะพื้นที่ของการต่อสู้ ต่อรองทางอุดมการณ์ ที่ถือว่าเป็นแนวรบด้านวัฒนธรรมที่ใช้วัฒนธรรมนำหน้า แต่ทว่าแนวคิดเศรษฐกิจการเมืองไว้เบื้องหลัง ยิ่งไปกว่านั้น ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาหัสในการกำหนดความหมายที่ยอมรับเป็นกระแสหลักที่มีอำนาจในการแยกแยะ กดทับ กีดกัน สิ่งที่มีความหมายตรงกันข้ามไม่ให้ความชอบธรรม ซึ่งในบทความนี้ จะได้ยกตัวอย่างบางหัวข้อที่นักวัฒนธรรมศึกษาสนใจศึกษามาอภิปรายเพิ่มเติม คือ สัญญะ อุดมการณ์ อัตลักษณ์ และภาพตัวแทน

1) แนวความคิดเรื่องสัญญะ

กาญจนา แก้วเทพ (2553) ได้ให้ความหมายของคำว่า สัญญะ ว่าหมายถึง สรรพสิ่งทุกอย่างที่มีความหมายมากไปกว่าตัวของมันเอง อาทิ กาแฟแก้วหนึ่งเป็นเพียงเครื่องดื่มชนิดหนึ่ง กาแฟนั้นก็ยังมีใช้สัญญะ แต่หากว่าเมื่อใดกาแฟถูกมอบหมายความหมายให้กลายเป็นเครื่องเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างหนุ่มสาวในที่ทำงานผ่านสเปดหนึ่งโฆษณาในโทรทัศน์ เมื่อนั้นกาแฟนั้นก็เป็น อะไรที่มากกว่ากาแฟ ไปแล้ว และทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นวัตถุสิ่งของ คน เหตุการณ์ สถานที่ ก็สามารถแปรสภาพเป็นสัญญะได้ทั้งสิ้นภายใต้เงื่อนไขเดียวกันคือ การถูกมอบหมาย

ดังนั้น นักวัฒนธรรมศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาเนื้อหาของตัวบทในเชิงคุณภาพ อันได้แก่ การวิเคราะห์สัญญะและความหมายของสัญญะต่าง ๆ ภายใต้แนวคิดที่ว่า หากความหมายใดถูกติดตั้งรหัสเอาไว้แล้ว ไม่ว่าจะเปิดรับด้วยปริมาณความถี่มากหรือน้อยเพียงใด ก็ย่อมถอดรหัสความหมายนั้นออกมาได้เช่นนั้นทุกครั้ง หรือไม่ก็ในตัวบทต่าง ๆ มีสัญญะอะไรประกอบอยู่บ้าง และสัญญะเหล่านั้นประกอบสร้างความหมายได้อย่างไร (กาญจนา แก้วเทพ, 2557)

2) แนวความคิดเรื่องการถ่ายทอดและการต่อสู้ทางอุดมการณ์

สำนักวัฒนธรรมศึกษาให้ความสนใจการศึกษาเรื่องอุดมการณ์เป็นอย่างมาก จนอาจกล่าวได้ว่า แนวทางหลักของวัฒนธรรมศึกษาก็คือ การศึกษาอุดมการณ์ นั่นเอง (กาญจนา แก้วเทพ, 2553) นักวัฒนธรรมศึกษาให้ความหมายของอุดมการณ์ว่าหมายถึง กรอบแนวคิดในการเข้าใจตัวเรา เข้าใจโลก และเข้าใจสังคม (กาญจนา แก้วเทพ, 2557) สุภากร จันทวานิช (2555) สรุปรว่า อุดมการณ์ไม่ใช่จิตสำนึกที่ผุดพลาดจากการที่ชนชั้นนายทุนครอบงำและหลอกลวงชนชั้นแรงงาน แต่เป็นกรอบแนวคิดที่บุคคลใช้ในการกำหนดความสัมพันธ์กับความเป็นจริงทางสังคม เป็นตัวก่อรูปจิตสำนึกและก่อรูปความเป็นผู้กระทำของบุคคลในโครงสร้างความสัมพันธ์ที่ช่วยดำรงความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น ทำให้บุคคลเกิดอัตลักษณ์สำหรับการกระทำสิ่งต่าง ๆ

นอกจากนั้น นักวัฒนธรรมศึกษามีวิธีในการศึกษาเรื่องอุดมการณ์โดยการวิเคราะห์กลไกการทำงานของอุดมการณ์ตามขั้นตอนของกระบวนการทางวัฒนธรรม อันประกอบไปด้วย ขั้นตอนการผลิต ขั้นตอนการแพร่กระจาย ขั้นตอนบริโภคร่วมกับกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอีกด้วย ในการวิเคราะห์อุดมการณ์จะมีการสร้างความสัมพันธ์แบบชั่วตรงข้าม ซึ่งหมายความว่า ความหมายของสิ่งหนึ่งจะเกิดขึ้นได้จากการแยกชั่วความสัมพันธ์เชิงตรงกันข้ามกับสิ่งอื่น และเมื่อเกิดการจำแนกความสัมพันธ์แล้ว ก็จะเริ่มมีการจัดวางลำดับคุณค่าเอาไว้ว่า

อะไรดีกว่าอะไร และเมื่อความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้ามถูกสร้างขึ้นมาแล้ว ความหมายในเชิงอุดมการณ์ดังกล่าวก็จะถูกเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวางจนบางครั้งอาจเกิดการยอมรับโดยคนส่วนใหญ่หรือกลายเป็นสามัญสำนึกของผู้คนจำนวนมากในสังคม แต่ถึงแม้ว่าสังคมจะทำหน้าที่ผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์หลักเอาไว้อย่างต่อเนื่อง นักวัฒนธรรมศึกษาเห็นว่า ไม่เคยมีอุดมการณ์หลักใด ๆ ที่จะดำรงการครองความเป็นเจ้าได้ยาวนานตลอดไป แต่จะต้องต่อสู้แย่งชิงพื้นที่กับอุดมการณ์ทางเลือกหรืออุดมการณ์ต่อต้าน (สมสุข หินวิมาน, 2560)

3) แนวความคิดเรื่องการสร้างและดำรงอัตลักษณ์

กัจจกร หลุยยะพงศ์ (2559) ระบุว่า แนวความคิดหนึ่งที่นักวัฒนธรรมศึกษาสนใจคือ อัตลักษณ์ หรือตัวตนของมนุษย์ โดยจะทำการศึกษาค้นคว้าจากการศึกษาอัตลักษณ์ในอดีตที่มองว่าอัตลักษณ์หรือตัวตนของมนุษย์มีอยู่เพียงหนึ่งเดียว แต่สำหรับนักวัฒนธรรมศึกษากลับมองว่า อัตลักษณ์ของมนุษย์มีความหลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลงได้ อัตลักษณ์จึงเป็นกระบวนการกำหนดตัวตนที่ไม่สิ้นสุด นั่นก็หมายความว่า คนเราหนึ่งคนอาจมีอัตลักษณ์ได้หลากหลายเปลี่ยนแปลงได้หลายโฉมหน้าและขึ้นอยู่กับสถานการณ์ได้เช่นกัน นอกจากนี้ นักวัฒนธรรมศึกษายังสนใจว่า อัตลักษณ์เป็นเรื่องของอำนาจและการกำหนดความหมาย ในด้านหนึ่งอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่สังคมกำหนดความหมายให้กับมนุษย์และมนุษย์ก็เรียนรู้ความหมายนั้น แต่ในอีกด้านหนึ่งมนุษย์ก็มีอำนาจที่จะสามารถต่อสู้ ต่อรองและกำหนดความหมายของตนเองได้เช่นเดียวกัน ซึ่งอาจจะปฏิเสธความหมายที่สังคมกำหนดขึ้นมา และกำหนดความหมายของตนเองได้ สรุปได้ว่า การที่สังคมสร้างความหมายให้เราคือการที่สังคมเรียกเราว่าอะไร แต่ในอีกด้านหนึ่ง ภายใต้ข้อกำหนดนั้น ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนจะบริโภค รวมไปถึงสื่อสารเพื่อสร้างความหมายตัวตนเพื่อการต่อรองได้หรือไม่อย่างไร

สมสุข หินวิมาน (2560) อธิบายเพิ่มเติมว่า แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์เป็นหนึ่งในข้อเสนอที่ถูกพัฒนาขึ้นมาอย่างจริงจังโดยนักวัฒนธรรมศึกษา เพื่อตอบคำถามว่า เรากลายมาเป็นตัวเราทุกวันนี้ได้อย่างไร และเราสามารถระบุชี้ความเป็นเราที่เหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่นได้อย่างไร ยิ่งไปกว่านั้น อัตลักษณ์ของคนเราไม่ได้เป็นสิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากสังคมในภายหลัง และการจะนิยามตัวเราว่าเป็นใครนั้น จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อเราเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์หรือสื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้ ด้านหนึ่งอัตลักษณ์จึงเป็นปฏิสัมพันธ์ที่เราารู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกับคนอื่น กับอีกด้านหนึ่งคนอื่นก็ต้องรู้สึกเช่นเดียวกับเราด้วย ดังนั้น อัตลักษณ์จึงเป็นตัวกำหนดขอบเขตว่า เราเป็นใคร เราเหมือนหรือต่างจากคนอื่นอย่างไร มีใครเป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกับเราบ้าง เราควรมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ อย่างไร และคนอื่น ๆ ควรจะสานสัมพันธ์กับเราอย่างไรและกระบวนการหนึ่งที่คนเราก่อรูปตัวตนหรือประกอบสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมานั้น อาจดูได้จากกิจกรรมการบริโภคในชีวิตประจำวันของผู้คน ซึ่งได้ขยายไปสู่ความสนใจการบริโภคในเชิงสัญลักษณ์ด้วยก็ได้

4) แนวความคิดเรื่องการสร้างภาพตัวตน

ความสนใจพิเศษอีกประการหนึ่งของนักวัฒนธรรมศึกษาคือการศึกษาเรื่องภาพตัวตน หรือการวิเคราะห์ว่า โลกรอบตัวเราถูกประกอบสร้างขึ้นโดยสังคมและสืบทอดเผยแพร่โดยตัวเราหรือมาถึงตัวเราได้อย่างไร (สมสุข หินวิมาน, 2562) จากทฤษฎีภาพตัวตนที่เชื่อว่า ความจริงไม่ได้ดำรงอยู่ แต่ขึ้นกับการประกอบ

สร้างขึ้นมาจากคนและสังคมและมีการกำหนดคุณค่าของบางอย่างลงในกระบวนการประกอบสร้างภาพตัวแทนดังกล่าว

ขจิตขวัญ กิจวิสาละ (2562) ชี้ว่า ภาพตัวแทนเป็นมิติที่มีเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อภาพตัวแทนนั้นถูกประกอบสร้างขึ้นให้กลายเป็นภาพตายตัวจะมีลักษณะลดทอนคุณลักษณะอันหลากหลายของมนุษย์ ในขณะเดียวกันก็ขยายคุณลักษณะทางลบให้มากเกินไปจนความเป็นจริง และเป็นคุณสมบัติที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เป็นสิ่งที่มาตามธรรมชาติ การสร้างภาพตายตัวนั้นจึงเป็นกลยุทธ์ที่แบ่งแยกผู้คนที่ถูกนิยามว่าปกติว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ ออกจากผู้คนที่ถูกสร้างความหมายว่าเป็นสิ่งที่ไม่ปกติ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถยอมรับได้ ภาพตายตัวจึงเป็นสิ่งที่รักษาการจัดลำดับทางสังคมในเชิงสัญญาและมักจะเกิดขึ้นในพื้นที่ที่ไม่มีความเท่าเทียมกันทางอำนาจ

บทสรุป

จุดเด่นของสำนักวัฒนธรรมศึกษา คือ การวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ดำรงอยู่ในวัฒนธรรมของมนุษย์ วัฒนธรรมศึกษาซึ่งมีฐานคิดมาจากทฤษฎีวิพากษ์ และมองวัฒนธรรมในฐานะพื้นที่ที่ต่อรองทางอำนาจของวัฒนธรรมย่อยต่าง ๆ ในสังคม นอกจากนั้น เบื้องหลังวัฒนธรรมเหล่านั้นยังมีเรื่องของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองแอบแฝงอยู่เสมอ แต่การพบกันของวัฒนธรรมใหญ่กับวัฒนธรรมย่อยไม่จำเป็นเสมอไปที่ความสัมพันธ์ระหว่าง 2 วัฒนธรรมจะมีเพียงด้านเดียว คือ การครอบงำ เพราะความสัมพันธ์ระหว่าง 2 วัฒนธรรมมีรูปแบบที่หลากหลายและมีพลวัต เช่น วัฒนธรรมเล็กอาจปฏิเสธต่อต้าน ต่อรอง หรือแม้กระทั่งโต้กลับไปได้ ผลสุดท้ายจึงไม่จำเป็นต้องจบลงด้วยชัยชนะของวัฒนธรรมใหญ่เสมอ นอกจากนั้น ยังมีการวิเคราะห์อุดมการณ์ ซึ่งก็คือวิถีคิด และมีการทำการวิเคราะห์กระบวนการในการติดตั้งวิถีคิดดังกล่าวคือ ผ่านภาคปฏิบัติการณ์ที่มีชีวิตอยู่ในชีวิตประจำวัน โดยวิธีการที่คนเราทำความเข้าใจกับการกระทำของตนเอง คิดถึงตนเอง คิดถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับสังคม ซึ่งก็คือ อุดมการณ์ นั้นเอง โดยพิจารณาจากกลไกทางสังคมทั้ง 2 แบบ คือ กลไกด้านการควบคุม และ กลไกด้านอุดมการณ์ นอกจากนั้น หน้าที่หนึ่งของอุดมการณ์ในการเรียกและสร้างภาพตัวแทนของคน นั่นก็คือ อุดมการณ์ไม่เพียงแต่จะสร้างจิตสำนึกที่เป็นวัฒนธรรมของสังคมเท่านั้น แต่ทว่ายังสร้างสำนึกเกี่ยวกับตัวบุคคลเองที่เรียกว่า อัตลักษณ์ อีกด้วย (สมัชชา นิลปัทม์, 2559).

วสันต์ ปัญญาแก้ว (2564) สรุปว่า วัฒนธรรมศึกษาเน้นวิเคราะห์ศึกษาปรากฏการณ์สังคมร่วมสมัยเชิงวิพากษ์ เป็นเรื่องการเมืองของวัฒนธรรม ซึ่งได้เปิดที่ทางของการศึกษาประเด็นปัญหาใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพัวพันไปกับความขัดแย้งในสังคมร่วมสมัย ด้วยการยึดมั่นในอุดมการณ์ซ้ายใหม่ พันธกิจของนักวัฒนธรรมศึกษาที่พึงมีต่อสังคมในฐานะปัญญาชนสาธารณะจึงหมายถึง การเลือกข้างคนจน ประชาชนผู้ยากไร้ คนชายขอบที่ถูกกีดกันเบียดขับออกไปจากสังคมอย่างไม่เป็นธรรม มุ่งผลิตผลงานที่มีเป้าหมายเปิดโปงกลไกการทำงานของอำนาจที่ปฏิบัติการผ่านกลไกเชิงสถาบันต่าง ๆ ในระดับชีวิตประจำวัน อาทิ สื่อสมัยใหม่ สถาบันการศึกษา และวัฒนธรรมสมัยนิยม วิธีการอ่านตัวบท ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาอันโดดเด่นของวัฒนธรรมศึกษาถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวัฒนธรรมสมัยนิยม คัลเลอร์ โจนาทาน (2561) เน้นว่า การทำงานในสาขาวัฒนธรรมศึกษาเกี่ยวข้องลึกซึ้งกับการถกเถียงเชิงทฤษฎีในเรื่องความหมาย อัตลักษณ์ ภาพตัวแทน และผู้กระทำ วัฒนธรรมศึกษาจึงเป็น

การทำความเข้าใจบทบาทการทำงานของวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกสมัยใหม่ ผลผลิตทางวัฒนธรรมทำงานอย่างไร และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของปัจเจกกับกลุ่มต่าง ๆ ก่อรูปและจัดระเบียบอย่างไรในโลกที่เต็มไปด้วยชุมชนหลากหลายซึ่งเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน รวมถึงอำนาจรัฐ อุตสาหกรรมสื่อ และบริษัทข้ามชาตินอกจากนั้น พนม คล้ายยา (2565) ย้ำว่า วัฒนธรรมศึกษาพยายามชี้ให้เห็นการครอบงำทางอำนาจและความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมศึกษา ถือเป็นสหวิทยาการที่ศึกษาวัฒนธรรมในกระบวนการผลิต คงอยู่ เผยแพร่ และผลิตซ้ำ นอกจากนั้นยังศึกษาระบบโครงสร้างอำนาจในสังคมที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการดังกล่าว เป็นแนวคิดการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ที่มีอิทธิพลต่อมิติต่าง ๆ อาทิ เชื้อชาติ เพศ ชนชั้น ความพิการ อย่างเป็นองค์รวมและมองว่าวัฒนธรรมได้เข้ามามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมนุษย์ในทุกแง่มุม และมนุษย์ทุกคนก็ตกอยู่ในโครงสร้างอำนาจอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ นักวัฒนธรรมศึกษา ถือว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตสำหรับคน ๆ หนึ่ง หรือกลุ่มคน ๆ หนึ่ง หรือ ประเทศ ๆ หนึ่ง หรือ ทั้งของมวลมนุษยชาติ ก็ได้ และเน้นย้ำว่าวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่ไม่เคยหยุดนิ่งอยู่กับที่ มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอยู่ตลอดเวลา ในการศึกษาตามแนวทางวัฒนธรรมศึกษานั้น จะต้องวิเคราะห์ความหมายของตัวบทโดยพิจารณาในบริบทของเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และสนใจในประเด็นระบบโครงสร้างอำนาจในสังคม โดยเฉพาะมิติการต่อต้านการมีอำนาจนำในสังคมของกลุ่มวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งที่มีักเป็นวัฒนธรรมหลักในสังคมนั้น เป็นการต่อสู้ทางวัฒนธรรมในชีวิตประจำวันโดยจะนิยามวัฒนธรรมคือ สนามแห่งการสู้รบระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ดังนั้นกลุ่มคนที่มีอำนาจในสังคมจึงพยายามครอบงำทางวัฒนธรรม ในเวลาเดียวกัน คนกลุ่มอื่น ๆ ก็พยายามต่อสู้เพื่อรักษาวัฒนธรรมของกลุ่มตนไว้ ถือว่าเป็นการวิเคราะห์วัฒนธรรมด้วยทัศนะเชิงวิพากษ์โดยเชื่อมโยงกับมิติทางการเมือง และมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งเสริมความเท่าเทียมกันในสังคมอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กำจร หลุยยะพงศ์. (2559). ทฤษฎีการสื่อสารกับการพัฒนาชุมชน. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นการสื่อสารชุมชน*. (น. 1-56). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- กำจร หลุยยะพงศ์. (2562). ผู้รับสาร. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาสื่อศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2, น. 1-59). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- กำจร หลุยยะพงศ์. (2566). *ก้าวใหม่การสื่อสารกับชุมชนศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). *สื่อสารมวลชน: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). *แนวพินิจใหม่ในสื่อการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2557). *ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2561). การสื่อสารกับการพัฒนาศาสนาและวัฒนธรรม. ใน *เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการสื่อสารกับการพัฒนา*. (น. 1-70). นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

กาญจนา แก้วเทพ, สมสุข หินวิมาน และกำจร หลุยยะพงศ์. (2560). ทฤษฎีการสื่อสารตามทัศนะของสำนักทฤษฎีวิพากษ์. ใน *ประมวลสาระชุดวิชาทฤษฎีการสื่อสาร*. (น. 5-91). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ขจิตชวัลญ์ กิจวิสาละ. (2562). เนื้อหาสื่อ. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาสื่อศึกษา*. (น. 1-75). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

คัลเลอร์ โจนาธาน. (2561). *ทฤษฎีวรรณคดี ความรู้ฉบับพกพา* (สุนันทา วรรณสินธ์์ เบล, แปล). กรุงเทพฯ: บุ๊คสเคป.

จอห์น โมนาแฮน. (2563). *มานุษยวิทยา ความรู้ฉบับพกพา* (วิภาส ปรัชญาภรณ์, แปล). กรุงเทพฯ : บุ๊คสเคป.

พนม คล้ายยา. (2565). กระบวนทัศน์ทางเลือกใหม่และวิธีการวิจัยทางนิเทศศาสตร์. ใน พนม คล้ายยา (บรรณาธิการ), *นิเทศศาสตร์กระบวนทัศน์ทางเลือกใหม่และวิธีวิทยาการวิจัย* (น. 1-22). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2564). *วิวาทะมานุษยวิทยา: วิถีทฤษฎีและวิธีวิทยา*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2560). *วัฒนธรรมศึกษาเบื้องต้น*. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.

วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2564). พัฒนาการของศาสตร์สังคมวิทยา. ใน วสันต์ ปัญญาแก้ว (บรรณาธิการ), *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 4, น. 27-56). เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมสุข หินวิมาน. (2560). ทฤษฎีสำนึกวัฒนธรรมศึกษา. ใน *ประมวลสาระชุดวิชา ปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร* (พิมพ์ครั้งที่ 2, น. 6-73). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สมสุข หินวิมาน. (2562). แนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับสื่อศึกษา. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา สื่อศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2, น. 1-47). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สมัชชา นิลปัทม์. (2559). การสื่อสารชุมชนกับการพัฒนาการเมืองชุมชน. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นการสื่อสารชุมชน* (น. 1-61). นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์. (2559). การสื่อสารชุมชนกับการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นการสื่อสารชุมชน* (น. 1-50). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุภากร์ จันทวานิช. (2555). *ทฤษฎีสังคมวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2560). จากวัฒนธรรมศึกษาสู่วรรณกรรมวิจารณ์. ใน รื่นฤทัย สัจจพันธ์ (บรรณาธิการ), *ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะ ทัศนะของนักวิชาการไทย* (น. 532-593). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นาคร.